

EKONOMİK BİR SİSTEM OLARAK REFAH DEVLETİ

Tolga Aksoy, Ph.D.

Department of Economics Faculty of Economics and Administrative Sciences Yıldız Technical University, Davutpasa Campus, 34220 Esenler, Istanbul, Turkey
tolgaaksoy3@gmail.com

Özet

Özellikle kıta Avrupası ülkelerinde ekonomi politikaları tartışmalarının göbeğinde yer alan Refah Devleti, iktisadi, siyasal ve sosyal gelişmelerin bir sonucu olarak 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Fordist üretim biçimini temel alan Refah Devletleri, toplumsal uzlaşmayı da sağlayarak savaş sonrası dönemde gerek sosyal gerekse de iktisadi açıdan başarılı olmuştur. Bu çalışmada, temel özelliklerine karşın refah devletleri uygulamalarının farklılık gösterebildiği açıklanmaktadır. Çalışmada aynı zamanda, refah devletlerinin nasıl ortaya çıktığı ve iktisat teorisi açısından temelleri incelenmektedir.

JEL Kodu: P5, P10

Anahtar Kelimeler: Refah Devleti, Piyasa Başarısızlıkları, Fordist Üretim Sistem

WELFARE STATE AS AN ECONOMIC SYSTEM

Abstract

Welfare State, which is located at the heart of the economic policy debates especially in continental European countries, emerged after World War II as consequences of economic, politic and social developments. Based on Fordist production system, Welfare States became successful in both economic and social sense by providing social consensus. This study shows that despite the common features, Welfare States may show different applications. In addition, this study examines the emergence of welfare state and its economic-theoretical underpinnings.

Keywords: Welfare State, Market Failures, Fordist Production System

JEL Code: P5, P10

1. GİRİŞ

Refah Devletleri iktisadi ve siyasal alanda yaşanan gelişmelere bir cevap olarak ortaya çıkmıştır. İktisadi alanda Refah Devleti 2. Dünya Savaşı'ndan yıpranarak çıkan Avrupa ülkelerinin toparlanma arayışlarına karşılık gelmektedir. Savaş sonrası Refah Devleti'nde endüstri devrimi Fordist üretim biçimiyle birleşerek yüksek ve istikrarlı bir büyümeyi mümkün kılmıştır. Fordist üretim biçimi Refah Devleti'nin iktisadi temelini oluşturmaktadır. Bu üretim biçiminin temel özellikleri vasıfsız işgücünün yürüyen bant sisteminde daha hızlı çalışarak verimliliğinin artırılması, kitle üretiminin yapılması, büyük firma örgütlenmelerinin ortaya çıkışı, yüksek istihdam düzeyi ve işsizlik ödenekleriyle talep yaratılması ve rekabetin yurtiçi piyasa için geçerli olduğu kapalı ekonomide düzenli bir büyüme seviyesinin yakalanmasıdır. Büyüme, yoğun üretim – yoğun tüketim dengesi sağlanarak gerçekleştirilmektedir. İşte devletin iktisadi hayattaki rolü tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Ekonomik üretimi azami seviyede tutmak, yani ulusal üretimi sadece ekonominin teknik kapasite sınırları çerçevesinde azamileştirmeye çalışmak, yüksek, sabit ve etkin bir talebi gerektirir. Bu da, işsizlik ya da hastalık dönemlerinde bireylerin gelirlerini koruyabilecek bir sosyal güvenlik sistemini içeren istikrar politikalarına işaret etmektedir. Başka bir deyişle, verimli ekonomiler etkin eğitim, sağlık, konut ve sosyal güvenlik politikaları gerektirirler. Sosyal politikanın gereğinden az sunulması, sanayi sermayesinin verimliliğini azaltarak, üretim ve kârın teknik açıdan uygun miktarın altına düşmesine neden olur (Kleinman, 2006: 163). Dolayısıyla bu ekonomik düzende devletin temel işlevi ekonomide arz-talep dengesinin sağlanmasıdır. Bu nedenle, döneme Keynezyen iktisat politikaları damgasını vurmuştur. Böylece devlet bir yandan emek piyasasında tam istihdam hedefine ulaşmaya çalışırken, bir yandan da Fordist birikim sürecinin gerektirdiği yoğun üretim – yoğun tüketim dengesinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Siyasal planda ise Refah Devleti, mutlakiyetçi devletin toplumsal mücadelelerle (sendikal hakların artması, oy hakkının genelleşmesi gibi) demokratik devlete evrilmesidir. 20. yy'da parlamenter demokrasinin gelişmesi ve oy hakkının genelleşmesiyle emekçi kesimin talepleri politikacılar için öncelikli hale gelmiştir (Rieger ve Leibfried, 2007: 125). Zira 1914'e kadar ve büyük ölçüde iki savaş arası dönem boyunca Refah Devleti'nin gelişiminde sosyal güçler arasında en belirgin olanı işçi sınıfyken, 1945 sonrası dönemde gerek sosyal sigortalar gerekse de sosyal hizmetler ödenekleri büyüyen orta sınıf için yoğun bir şekilde genişletilmiştir. Bu, ya gelir transfer programlarını ve kamu hizmetlerini evrenselleştirerek ya da orta sınıf ödeneklerini adım adım artırarak gerçekleştirilmiştir (Flora ve Heidenheimer, 1981: 29). Demokratik düzende devlet ülke içerisinde toplumsal birliği korumak için vatandaşlarına asgari bir yaşam standardı sağlamış; eğitim, sağlık gibi temel hizmetleri karşılamıştır.

Bu çalışma Refah Devleti kavramının nasıl ortaya çıktığını ve iktisadi açıdan ne anlama geldiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. 2008 buhranı sonrası yeniden tartışmaların odağına yerleşen Refah Devleti'nin tarihsel gelişimi kendi geleceğine de ışık tutacaktır.

2. Refah Devleti Nedir?

İkinci Dünya Savaşı'na kadar önemli reformlar yapıldıysa da¹ esas olarak 1950'ler sonrası Refah Devleti'nin doğduğu kabul edilmektedir. Refah Devleti'nin oluşumu farklı biçimlerde yorumlanabilmektedir. Ramesh Mishra'ya göre İkinci Dünya Savaşı sonrasında tam istihdam ve Refah Devleti'nin iki taraflı olarak kabul edilmesi, işçi militarizmi ve sosyalist alternatif bağlamında görülen *laissez-faire* kapitalizmini meşrulaştırma problemlerini yansıtmaktadır (Mishra, 1996: 326). Pierre Rosanvallon ise Refah Devleti'ni 'klasik' koruyucu devletin derinleştirilmesi, dolayısıyla da bir uzantısı olarak tanımlamaktadır. Koruyucu devlet, yaşamın sürdürülmesinin garanti edilmesine (fiziksel yaşamın korunması), Refah Devleti'yse tüm vatandaşlar için asgari bir bolluğun garanti edilmesine karşılık gelir. Koruyucu devletin varlığında birey –ve dolayısıyla devlet- sınırlandırılmıştır, örneğin yardım ve bağış işlevleri ister din, ister lonca, isterse komün bağlantılı olsun geleneksel dayanışma ve toplumsallık biçimlerinde gerçekleştirilir. Koruyucu Devlet birey ortaya çıktığı anda Refah Devleti'ne dönüşür (Rosanvallon, 2004: 42).

Refah Devleti'nin amacı çalışma saatleri, sağlık, iş güvenliği gibi düzenlemelerle çalışanları korumak ve refah harcamaları yoluyla gelir kayıplarına uğrayanlara, işsizliğe, hastalıklara, emekliliğe karşı bir sigorta hizmeti sağlamaktır (Gatti ve Glyn, 2006: 301). Daha detaylı biçimde bu amaçlar şöyle sıralanabilir (Barr, 2004: 10):

1. Makro Etkinlik: GSYİH'nin etkin bir payı Refah Devleti kurumlarının tümüne tahsis edilmelidir.
2. Mikro Etkinlik: Toplam Refah Devleti kaynaklarını çeşitli nakit ödenekleri, tıbbi tedaviler, eğitim harcamaları gibi alanlar arasında etkin biçimde dağıtacak politikalar uygulanmalıdır.
3. Teşvikler: Kurumlar kamu tarafından finanse edilirken, bu finansman ve ödeneklerin yapısı emek arzı, istihdam ve tasarruflar üzerindeki olumsuz etkileri minimize etmelidir.

¹ İngiltere'de 1908'de Yaşlılara Yardım Yasası'yla düşük yaşlılar için bir yurt sistemi kurulmuş, ardından 1911'de hastalık ve işsizlik sigortaları hayata geçirilmiştir. Almanya'da altı yıl içerisinde çıkarılan üç yasayla, (1883 tarihli Hastalık Sigortası, 1884 tarihli İş Kazaları Sigortası ve 1889 tarihli Yaşlılık-Malullük Sigortası yasaları) zorunlu sigorta ve emeklilik sistemi kurumsallaşmıştır. Fransa'da ise 1898 yılında İş Kazaları Hakkında Yasa, 1910'da İşçi ve Köylü Emekliliği Hakkında Yasa, 1930'da Sosyal Sigortalara Dair Yasa ve 1932'de Aile Yardımına Dair Yasa onaylanmış, işsizlik sigortası ancak 1958'de çıkarılabilmektedir (Rosanvallon, 2004: 119-132).

4. Yoksulluk Yardımı: Hiçbir insan asgari bir yaşam standardının altına düşmemelidir. Böylece yoksulluk önlenmek ya da hafifletilmek istenmektedir.
5. Sigorta: Hiç kimse yaşam standardında beklenmeyen ve kabul edilemeyecek bir düşüş yaşamamalıdır. Pek çok işsizlik ve sağlık ödemeleri bu amaca yönelik bir sigorta özelliği taşımaktadır.
6. Tüketim Düzleştirmesi: Kurumlar insanların tüketimlerini tüm yaşamları boyunca tahsis etmelerine olanak vermelidir.
7. Saygınlık: Nakit para ödenekleri ve sağlık hizmetleri bireylerin toplum içindeki saygınlıklarını koruyacak şekilde yapılmalıdır.
8. Sosyal Dayanışma: Nakit para ödenekleri ve sağlık hizmetleri sosyal dayanışmayı teşvik etmelidir. Emeklilik maaşları ve tıbbi hizmetler buna örnek olarak verilebilir.

Aslında Refah Devletleri henüz 19. yy sonlarında başlayan sosyal hakların genişlemesinden çok daha fazlası anlamına gelmektedir. Demokratikleşme ve birey olma bilincinin yerleşmesiyle Refah Devleti, vatandaşlarının insani düzeyde bir yaşam standardına sahip olmasından sorumlu konuma gelmiştir. Sosyal yardım politikaları 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yapısal anlamda değişerek acil durumlara karşı ikincil bir mekanizmadan, kazanılan yaşam standardını korumaya yönelik çok yönlü bir yapıya dönüşmüştür. Sosyal politika daha yoğun ve geniş biçimde değiştirilmiş, beşeri sermayenin geliştirilmesi için kullanılmıştır (Rieger ve Leibfried, 2007: 127). Sadece işsizlik ödenekleri, emeklilik maaşları değil, sağlık ve eğitim alanında da devlet önemli rol üstlenmiştir.

Özetle, Refah Devleti vatandaşlarına belli bir seviyede gelir sağlayarak onların saygın bir yaşam sürdürmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. Martin Hewitt ve Martin Powel'a göre Refah Devleti'nin en önemli özelliği aynı zamanda 2. Dünya Savaşı sonrası uzlaşının da bir ifadesi olan, ulusal bir "minimum"a sahip olmasıdır. Bu ulusal minimum devlet refahının çekirdeğini oluşturur, sosyal güvenliğin ve birer hak olan eğitim ve sağlığın tedarik edilmesini ve insanları bu minimumun altında düşmemesini garanti eder (Powell ve Hewit, 1998: 4). Böylece ülke içinde sosyal birliği sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için Refah Devleti bütün gücünü ulusal ekonomide tam istihdam seviyesini elde etmeye odaklamış ve diğer alanlardaki müdahalelerini ve politikalarını bu amacını mümkün olduğunca desteklemek için kullanmıştır (Jessop, 2002: 76).

Tüm bu tanımlamalara ve belirtilen ortak amaçlarına rağmen gerçek dünyada tek tip bir Refah Devleti'nin var olduğunu söyleyemeyiz. Bu nedenle yazında Refah Devletlerini sınıflandırmaya yönelik pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar arasında en köklü olanı Harold Wilensky ve Charles Lebeaux'un kurumsal – kalıntı Refah Devleti ayrımıdır. Kurumsal Refah Devleti vatandaşlarının refahından beşikten mezara kadar sorumludur. Kamu hizmetleri gelir araştırmasından bağımsız olarak sağlanır, yani kapsam evrenseldir. Sağlanan ödeneklerin çeşitliliği

boldur ve kamu hizmetleri elde etme noktasında ücretsizdir. Öte yandan Kalıntı Refah Devleti sınırlı ama önemli bir role sahiptir. Önemli olan nokta kendilerine ve ailelerine hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi durumlarda destekleyecek tasarruf, yatırım ve özel sigorta gibi önlemleri alabilecek güçlü bireylere sahip olmaktır. Güçlü bireyler ailelerinin ve kendi refahlarından sorumlu olduklarına göre, devlet diğer kaynaklar yetersiz kaldığında en son çare olarak ortaya çıkar ve geçimlik düzeyde refah hizmetleri ve nakit ödenekler sunar. Daha da önemlisi, bu hizmetlere uygunluk gelir araştırmasıyla belirlenir (Porket, 1998: 109).

Bir başka sınıflandırma Gosta Esping-Andersen'in liberal, korporatist ve sosyal demokrat Refah Devletleri arasında yaptığı ayrımıdır (Esping-Andersen, 1990). Liberal Refah Devletleri'nde piyasanın hareket alanı olabildiğince geniş tutulmaya çalışılmıştır. Devlet tarafından sunulan ödenekler ılımlı düzeydedir ve yalnızca yoksulları, devlete muhtaç durumda olanları kapsar. Anglo-Saxon geleneğine sahip bu ülkelerde düşük sosyal transferler, kamu hizmetlerinde düşük istihdam, işçi başına yüksek çalışma saatleri, düşük emek tazminatı ve bireyler arasında yüksek yoksulluk söz konusudur (Navarro, 2004: 137) ve negatif gelir vergisi uygulamalarıyla fakirlere ve düşük ücretli işçilere asgari bir gelir sağlanmaktadır (Esping-Andersen, 2007: 53).

Kıta Avrupası ülkeleri korporatist gruba dâhildir. Bu grupta en dikkat çekici özellik aile kurumunun toplumdaki yeridir. Her ailede aile reisinin, yani erkeğin iş sahibi olması esastır. Geleneksel aile yapısının hüküm sürdüğü korporatist Refah Devletleri'nde aile ödenekleri anneliği teşvik etmektedir. Temel varsayım şudur ki; aile üyeleri çalışan aile reisine bağımlıdır ve anne genellikle ev içi bakımdan sorumludur. Dolayısıyla, vergi politikaları çalışan anneleri cezalandırır niteliktedir ve aileye yönelik sosyal hizmetler oldukça az gelişmiş düzeydedir (Esping-Andersen, 1996: 18).

İskandinav ülkeleri Sosyal Demokrat Refah Devleti sınıfına girmektedir. Korporatist ülkelerden en önemli farkı kadın istihdamının oldukça yüksek olmasıdır. Emek piyasasındaki bu düzenleme devletin çocuk, yaşlı ve yardıma muhtaç olanlara doğrudan bakım hizmeti sağlamasıyla gerçekleşmektedir. Böylece devlet kadınların emek piyasasına dâhil olmasını teşvik etmektedir. Sosyal Demokrat Refah Devletleri, Liberal Refah Devletleri gibi ihtiyaç sahiplerine asgari bir gelir sağlamaktan ziyade, en yüksek standartta eşitlik sağlamayı amaçlar.

3. REFAH DEVLETİ'NİN EKONOMİK TEMELLERİ

Liberal kapitalist ekonomilerde 'Görünmez El' vasıtasıyla iktisadi aktörler (özel firmalar ve hane halkları) arasındaki ekonomik ilişkiler düzenlenir. Hane halkları piyasadaki fiyatları sinyal olarak alırlar ve fayda maksimizasyonu yapacak şekilde tercihlerini belirlerler. Diğer yandan özel firmalar kâr motivasyonu ile hareket ederken

yalnızca efektif talebi karşılamazlar, aynı zamanda, yurtiçi ve yurtdışı rekabet karşısında yenilikçi ve etkinlerdir (Porket, 1998: 43). Bu sistemde devletin rolü sınırlıdır. Devlet sadece sistemin işleyebilmesi için gerekli olan istikrarı sağlamakla görevlidir. Temel güvenlik, adalet hizmetleri sağlanmalı, özel mülkiyet ve rekabet gibi kapitalist sistemin önemli kurumları koruma altında olmalıdır. Dolayısıyla minimalist devlet anlayışı söz konusudur.

Ancak, 19. yy sonu ve 20. yy başı deneyimler devletlerin çeşitli biçimlerde ekonomiye müdahale etmesini gerektirmiştir. Savaşların olumsuz etkileri, toplumsal sınıflar arasında şiddetlenen mücadeleler ve artan sosyal adaletsizlikler liberal kapitalizmin sorgulanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, 1929 buhranı yaygın, derin ve süreklilik gösterip yapısal nedenlerden doğduğu anlaşıldıkça; dengenin kendiliğinden sağlanamayacağı, olağan koşullara dönmek için devletin bazı müdahalelerde bulunması ve yeni ekonomik politikalar saptaması gereğine inanılmıştır (Talas, 1999: 132).

Müdahaleci kapitalizm olarak adlandırılan yeni ekonomik sistemin ortaya çıkışında, 1929 Dünya Buhranı kadar aynı dönemde SSCB'nin planlı ekonomiyle sağladığı yüksek büyüme de etkili olmuştur. Kapitalizme alternatif olan sosyalizmin başarısı ve kapitalist sistemin başarısızlığının aynı konjonktüre denk gelmesi, kapitalist ülkeleri sistemlerini gözden geçirmeye itmiştir. Ancak düşünsel açıdan müdahaleci kapitalizme hayat veren şey Keynezyen iktisattır. Para, toplam talep ve belirsizliğin rolüne özel vurgu yapan Keynes *birakınız yapsınlar-birakınız geçsinler*'ci kapitalizme karşı çıkmıştır. Ekonomide tam istihdam istisnai, eksik istihdam ise genel bir durumdur. Dolayısıyla devlet tam istihdamın sağlanması için ekonomiye müdahale etmelidir. Ekonomide etkin kaynak kullanımının sağlanması, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, adil bir gelir ve servet dağılımı ve ekonomik istikrar için devlet toplam talep üzerinde yönlendirici kararlar almalıdır (Ölmezoğulları, 1999: 83). İşte aşağıda sıralanan 'piyasa başarısızlıkları' bu yönlendirici kararların gerekçesini oluştururlar.

- *Dışsallık*; ekonomide bir iktisadi aktörün davranışı başka bir aktör üzerinde fayda ya da maliyete neden olduğu takdirde ortaya çıkar. Başka bir deyişle, bir faaliyetin üçüncü kişilere bedeli ödenmeyen bir fayda sağlaması (pozitif dışsal ekonomi), ya da tazmin edilmeyen bir zarar yüklemesi (negatif dışsal ekonomi) dir (Ölmezoğulları, 1999: 89). Bu durumda bu faaliyetlerin üretimi piyasaya bırakıldığında optimal olmayan bir sonuç ortaya çıkacaktır. Çünkü dışsal bir maliyet var olduğu takdirde, piyasayı temizleyen çıktı düzeyi genellikle etkin düzeyin üzerinde, dışsal bir fayda var olduğu takdirde ise etkin çıktı düzeyinin altında olmaktadır (Barr, 2004: 75).
- *Kamusal Mallar*; tüketiminde rekabetin olmaması ve dışlanamazlık özelliği göstermektedirler. Kamusal mallar bir kere üretildikten sonra bir bireyin tüketmesi

diğerlerinin tüketmesine engel oluşturmaz. Dolayısıyla bu tür malların bedellerinin ödetilmesinde bedavacılık (free-rider) problemi ortaya çıkmaktadır. Tüketimde rekabetin olmaması ise herhangi bir bireyin tüketiminin diğerlerinin tüketebileceği miktarı etkileyememesi anlamına gelir. Yani her ilave kullanıcının marjinal maliyeti 0'a eşittir (Barr, 2004: 74). Bu özellikleri nedeniyle kamusal malların piyasa tarafından üretilmesi etkin değildir.

- *Ölçek Ekonomileri*; üretim düzeyi arttıkça maliyetin azalması anlamına gelir. Büyük firmalar zaman içerisinde maliyet avantajlarını kullanarak küçük firmaları piyasa dışına itebilirler. Böylece, piyasada oligopolleşme, monopolleşme gibi sosyal refah açısından optimal olmayan bir sonuç ortaya çıkar.
- *Eksik Bilgi*; hipotetik tam rekabet piyasasının özelliklerinden bir tanesi tam bilgidir. Tam bilgi durumunda piyasada tek fiyat olacaktır. Çünkü daha yüksek bir fiyatın olması durumunda iktisadi aktörler o malı tercih etmeyeceklerdir. Öte yandan hiç kimse malını piyasada daha düşük bir fiyattan satmaya yanaşmayacaktır. Oysaki gerçek hayatta eksik bilgi söz konusudur. İktisadi aktörlerin tam bilgiye sahip olması teknik olarak da mümkün değildir, çünkü işlem maliyetleri vardır, bilgiyi elde etmenin bir bedeli vardır. Bu da piyasada etkinliği önleyen bir başka mekanizmadır.

4. SONUÇ

Refah Devleti kavramı 19. Yüzyıl sonunda genişleyen sosyal hakların sistemli bir hale gelerek kurumsallaşması anlamına gelmektedir. Bilinçli bir tercih olarak bu kurumsallaşma, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa ülkelerinde gerek toplumsal adaleti sağlamış gerekse de ekonomik büyümeyi hızlandırarak savaşın yaralarının sarılmasına katkıda bulunmuştur. Bu anlamda refah devleti, çeşitli iktisadi kurumlarıyla ekonomik ve sosyal açıdan başarılı olmuştur.

Bu çalışmada Refah Devletlerinin nasıl ortaya çıktığı, uygulama farklılıkları ve iktisadi açıdan temelleri ele alınmıştır. Refah Devletlerinin ekonomik ve sosyal gelişmelere verilen tepkiler sonucu ortaya çıktığı, ülkelerin kendilerine özgü yapıları ve tercihleri sebebiyle Refah Devleti uygulamalarının farklılık gösterdiği ve piyasa başarısızlıklarının ekonomik açıdan Refah Devleti kavramının teorik altyapısını oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

Barr, Nicholas, The Economics of the Welfare State, Oxford: Oxford University Press, 2004.

Esping-Andersen, Gosta, The Three Worlds of Welfare Capitalism, Princeton: Princeton University Press, 1990.

Esping-Andersen, Gosta. “*After the Golden Age? Welfare State Dilemmas in a Global Economy*”, in: Gosta Esping-Andersen, (Ed), *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies*, London: Thousand Oaks, ss. 1-31, 1996.

Esping-Andersen, Gosta. “*The Sustainability of Welfare States into the 21st Century*”, in: Ritu Vij, (Ed), *Globalization and Welfare: A Critical Reader*, New York: Palgrave Macmillan, ss. 50-59, 2007.

Flora, Peter & Heidenheimer, Arnold. “*The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State*” in: Peter Flora & Arnold Heidenheimer, (Ed), *The Development of Welfare States in Europe and America*, New Brunswick: Transaction Publishers, ss. 17-34, 1981.

Jessop, Bob, *The Future of Capitalist State*, Oxford: Polity Press, 2002.

Kleinman, Mark. “*Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim*”, içinde: *Sosyal Politika Yazıları*, (Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, 159-193.

Mishra, Ramesh. “*The Welfare of Nations*”, in: Robert Boyer & Daniel Drache, (Ed), *States Against Markets: The Limits of Globalization*, London: New York: Routledge, ss. 238-251, 1996.

Navarro, Vicente & Schmitt, John & Astudillo, Javier. “*Is Globalization Undermining the Welfare State*”, *Cambridge Journal of Economics*, 28:1, 133-152, 2004.

Porket, L., Josef, *Modern Economic Systems and Their Transformation*, New York: Macmillan, 1998.

Powell, Martin & Hewitt, Martin. “*The End of the Welfare State?*”, *Social Policy & Administration*, 32: 1, 1-13, 1998.

Reiger, Elmar, & Leibfried, Stephan, “*Welfare State Limits to Globalization*”, in: Ritu Vij, (Ed), *Globalization and Welfare: A Critical Reader*, New York: Palgrave Macmillan, ss. 120-132, 2007.

Rosanvallon, Pierre, *Refah Devletinin Krizi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004.

Ölmezogulları, Nalan, *Ekonomik Sistemler ve Küreselleşen Kapitalizm*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1999.

Talas, Cahit, Ekonomik Sistemler, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları, 1999.